

GYÖRKE LÁSZLÓ

FELTÁMADNI A VERSBEN

BESZÉLGETÉS CSOÓRI SÁNDORRAL FEHÉRGYARMATON
2000 JANUÁRJÁBAN A KÖLCSEY-DÍJ KAPCSÁN

– *Sokféle vélemény hangzik el manapság a művészetről, a költészetről általában. Vannak olyanok, akik a költészetről azt mondják, hogy mint egy szép színes fácán, mely elrepül a táj fölött, majd eltűnik a bozótban, úgy fog eltűnni a költészet is. Hiszen az eposzok is eltűntek, ezek szerint a vers is könnyen eltűnhet.*

– Az én véleményem egészen más. Lehetséges, hogy az irodalomnak, költészetnek vannak rosszabb korszakai. Ez a korszak is ilyen, de egyszerűen nem tűnhet el. Ha az ember Kosztolányi *Halotti beszédére* gondol, abban van egy mondat: „*Ilyen az ember. Egyedüli példány*”. Valóban, ha körülnézünk, láthatjuk az arcokat, mindegyik más. Ez az egyediség a lét törvénye. Ha léttörvény, akkor kell olyan lírának lenni, ami éppen az egyéniséget, a személyiséget képviseli minden percben. Én egyáltalán nem félek attól, hogy a vers eltűnik, annál is inkább, mert az embereknek szinte „falvédőigényük” marad, hogy versek maradjanak, s a költészettel kapcsolatos dolgok megmaradjanak.

Azt mondják ma az emberek: költői látvány, habköltemény, tortaköltemény. Ezzel arra utalok, hogy az emberek a mélytudatukban, ösztöneik alján éreznek valamit arról, hogy a költészet az a másik valóság, az igazabb valóság, amelyik a látható, a megkezelhető világ fölött egy másik törvényt jelez. Ebben az összezavarodott világban éppen a költészetnek lenne óriási feladata az ember legfelsőbb világából hozni elő azokat az értékeket, amelyek ma rejtve vannak. Mert mindenki egy kicsit a felszínen él. Mindenki annak az öt percnél él, annak a valóságnak, amelyekből a hírek tevődnek össze. De a belső világ, ami az ember legértékesebb világa, az a művészetben, így a költészetben jelenik meg. József Attila az *Irgalomban* azt írja: „És hallgatom a híreket, / miket mélyemből énszavam hoz. / Amíg a világ ily veszett, / én irgalmas leszek magamhoz.” József Attila az, aki a legmeggyőzőbb és a „legmetafizikaibb” dolgokat tudta mondani, hiszen maga az eszmélet szó az ember igazi lényegéhez tartozik.

Legtöbbször az ember ha ráeszmél a dolgok lényegére, néha megretten. Azt gondolom, hogy a költészet lényege itt van valahol: ráeszmél arra a legbelsebb titokra, ami őbenne él. És ha ezt kifejezi, akkor tudja a valóságot igazából újrat teremteni. A mai ember úgy gondolja, a valóságot mindennap kapja az újságból, a tévéből. Nincs ilyen. A valóságot újraalkotni lehet, ha az embernek élményei vannak, és az élményből, a hírekből, a saját valóságából tud új valóságot teremteni az ember. *A Dunánál* című versében azt írja József Attila: „Én úgy vagyok, hogy már százezer éve nézem, amit meglátok hirtelen. Egy pillanatot, s kész az idő egésze.” Tehát a létnek a teljes egészét tudja a költészet őrizni. Én azért sem hiszek a költészet elmúlásában, mert ha a mai költőket nem fogják olvasni, akkor a holnapiak a tegnapiakról is elfeledkeznek, s egyszerűen az emberiség az egész múltját tékozzolja el.

Ráadásul itt van a nyelv kérdése, amely összefügg a költészet kérdésével is. Az emberek éppen azért, mert leszoktak a könyvről, rászoktak az újságokra, a televízióra – de igazából nem szoktak az újságokra, a televízióra, mert már csak félszavakkal fejezik ki magukat. Ez pedig azt jelenti, hogy az ember érzelmi élete elsivárosodik, ha kevés szót, kevés igét használ. Mert minél több érzékletes igét használunk, annál gazdagabb a szellem, a lélek... Ha mi erről lemondunk, akkor lassan lemondunk arról a kultúráról, amely Európát létrehozta. Akkor mi lesz a jövőnk? A veszélyeztetett nyelv legtöbbször a költészetben találja meg az igazi védelmet, mert a legmélyebbre, a költészet gyökeréig, a versekben jut el az ember.

– *Feltámadni igazából versben lehet – vallotta még a hetvenes években.*

– Az ember állandóan, mindig vár a feltámadásokra, annyi minden mulasztja el benne azt az érzékenységet, amellyel az életet élnie kellene, s maga a vers – minden vers – újrakezdés. Ha el kell kezdeni a verset, az majdnem annyi, mintha újra kellene kezdeni az életet. Valamit, ami az életnek a része, s ezt valahogyan kiteljesíteni, kifejezni. S miután nincs semmi segítség a vershez, az embernek magában kell megteremtenie a kulcsot a gondolathoz. Ezért gondoltam annak idején, hogy feltámadás csak versben lehet, mert ezt a nagy tornamutatványt csak maga végezheti el az ember.

Hogy manapság – azaz 1990 óta sokkal kevesebbet tudtam írni – nagy fájdalomaim közé tartozik, bár az utóbb időben megint elég sok verset írtam. Debrecenben éppen most próbálják összegyűjteni az eddig írt verseket és az újakat, és talán, ha megérjük, hogy a könyvhétre megjelenik az eddigi és az új versek gyűjteménye. Hisz '90 óta két verseskötet és egy esszékötet jelent meg, ami nagyon kevés.

A magyar irodalomnak mindig más feladata is volt. Kölcsey példája is azt bizonyítja: mennyi mindent meg tudott volna írni, ha nem szólította volna el a közélet, a napi gondok. Nagyon sok belső drámát éltem meg, hogy igenis, hagyni kellene a politikát, a közéletet, mert a vers az egyetlen olyan műfaj, amelyben az ember a legteljesebben kifejezheti magát. De hát Jónás se akart próféta lenni, mégis el kellett menni a Ninivébe. Magyarországon is sokunknak el kellett menni Ninivébe. Ez óriási veszteségekkel járt. Magam életében érzem, sajnálom is, de azt is tudom: sok minden nem történt volna meg, ha az ember azokat a közéleti feladatokat nem vállalja.

– *Februárban lesz 70 éves. Készít-e leltárt?*

– Az ember egész életében leltárt készít, nem kötöttem ezt a kerek évfordulóhoz. Protestáns családban nőttem fel, ahol sose úgy beszéltek a jövőről, még a másnapra is azt mondták: ha megérjük, akkor majd megcsináljuk.

– *Érez-e olykor iráskényszert?*

– Van, sajnos van, s ezt kell néha abbahagyni, mert be kell menni a szövetségbe és ez a leglehangolóbb élmény. Ha már a számadásról van szó, akkor van egy takargatott tervem: én az elmúlt korszaknak az életrajzát szeretném megírni a magaméval összeszöve, hiszen kevesen vannak, akik annyi mindent éltek meg '53 óta, mint amit én a közéletben megéltem. Ebbe beletartozik az irodalom, a film, a politika, a kisebbségek kérdése, azok a mozgalmak, amelyek a hatvanas években indultak el: a táncházmozgalom, a népi kultúra reneszánsza. Ezek sok tapasztalatot jelentettek nekem, s ez mind megíratlan. Ha egyáltalán csöndesen és szemérmesen beszélhetnék a jövőről, akkor én azt mondanám, hogy ennek a nagy életrajznak, amely nemcsak az enyém, a korszaké is, ezt szeretném megírni.

– *Hogyan fogadta a Kölcsey-díjat?*

– Az ember a díjakkal úgy van, hogy sose számít rá. És talán ez a természetes. Váratlanul ért a hír. Tudtam, hogy a Kölcsey Társaság minden évben kiadja a díjat. Természetesen meghatódva és megilletődve vettem át, mert ez egyszerre a költészetre is utal és arra a közéletiségre is, amely Kölcsey nevével összefonódik. Illyés Gyula azt írja Kölcseyről: vannak alkotók, akiknek az életműve elhomályosodik, ha egy művét külön ismerik. Kölcsey ha nem írta volna meg a *Himnusz*t, jobban ismernék az életművét. Holott az egyik legizgalmasabb, legtépelődőbb, legnyugatibb alkutú írónk volt Kölcsey, aki igazi kritikát, esszéirodalmat akart teremteni még a reformkor hajnalán. Ilyen szempontból nagyon örülök a díjnak. Egész eddigi életemben arra törekedtem, hogy a hazai világhoz kapcsolódjak, de ne a vidéki népiességben merül-

jön el az ember, hanem népet, nemzetet együtt lásson, akárcsak az egész egyetemes emberi világot. S erre Kőlcsey igazi példákat teremtett. Ilyen szempontból meghatározható, hogy a Kőlcsey-díjjal tüntettek ki. A díj erősíti: egy magyar írónak ma nem kell lemondani a társadalmi kérdésekkel való foglalkozásról. Ma is annyi elintézetlen kérdése van az életnek. Ezt ma is vállalni kell, hiszen ha egy irodalmat több századon át ez a jelleg határozott meg, akkor egy-két nap alatt nem lehet kilépni ebből a történelemből. Diákkorunkban azt tanultuk, hogy az igazi irodalom megelőzi a korát. Illyés Gyula hozzátette: nem biztos, hogy megelőzi, lehet, hogy a kor marad el tőle. Én harmadikként mondom: sajnos most az irodalom maradt el a korától. Azért, mert ha a politika határozza meg mindannyiunk életét, akkor az irodalomnak miért kell tőle félnie. Ha ennyire része lett az életünknek, akkor önvédelemből is kellene az irodalomnak politizálnia, de egészen más módon. Nagy művekkel kellene ezt képviselni. Én bizonyos vagyok benne, ha lenne szellemi élet Magyarországon, akkor a magyar parlamentben nem lehetne olyan sekélyes, alacsony szintű vitákat rendezni. Maga a politikai élet kívánja meg, hogy legyen szellemi élet. Sajnos, tíz év óta egyetlen kormány sem törekedett arra, hogy a szellemi életet segítse. Magára hagyta bizonyos fokig azokat a folyóirat-törekvéseket, amelyben ez kikristályosodhatott volna. Az, hogy van százhetven folyóirat, ez maga a képtelenség, a szétszóratása a szellemi életnek, és nem az összpontosítása. Én úgy gondolom, hogy egy kis ország éppen a szellemi életével tudna kiválni még Európában is, hisz egy nemzetnél nem a terjedelem, a nagyság a legfontosabb, hanem az értelem, a stílus, a milyenség. Márpedig erre mi, magyarok képesek vagyunk.

Az úgynevezett információs társadalomban rendkívül nagy szerepe lesz a tudásnak, a műveltségnek, hiszen az információ akkor igazi, ha érzelmekkel, műveltséggel társul, nem pedig csak politikai információ. Én az egész nemzet szempontjából tartom rendkívül fontos erőnek a kultúrát, hiszen a határon túliak ezzel tudnak igazán bekapcsolódni a nemzet életébe, ezáltal tudnak egyenrangúak lenni, magától értetődően ebbe a nyelvbe beleilleszkedni. Ehhez kellene mozgókéony, eleven szellemi élet, amely minden műfajra kiterjed: az irodalomra, festészetre, zenére, mert egy nagy kezdeményezés előtt áll az emberiség: hogy mit kezd azokkal a civilizációs nehézségekkel, amelyekkel eddig élt.

Élhetünk-e ilyen körülmények között a természet ellenében, ahogy most, kizsigereljük, s mi nem adunk neki vissza semmit? Tehát nagy kérdések állnak megint előttünk, ezeket a kérdéseket nemcsak a tudomány fogja feltenni, de a szellemi életnek is föl kell tennie.

– *Politika és irodalom?*

Most a politikát, sajnos, nem érdekli az irodalom. Nem ez a nagyobb baj. Az irodalom meg tudna élni, ha meglennének azok a feltételek, amelyben létezni tud. Az, hogy egy folyóirathoz össze kell koldulni a pénzt, rendkívül megalázó. Így nem lehet igazán egy folyóiratot megtervezni, de erre ma nincs más lehetőség, és ez nagy baj.

